

ZOEM

Steunpunt Gelijkekansenbeleid zoekt in op SOCIAAL-CULTURELE INTEGRATIE BIJ ALLOCHTONEN.

Maarten Van Craen, Kris Vancluysen, Johan Ackaert en Marjan Van Aerschot (edit.), september 2008

Verantwoording

ZOEM is een artikelenreeks over gelijkkansenthema's waarover binnen het Steunpunt Gelijkekansenbeleid onderzoek wordt verricht: gender, etniciteit en seksuele voorkeur. In de artikels zoemen we in op bepaalde aspecten van gelijke kansen door het bespreken van cijfergegevens uit afgerond onderzoek in Vlaanderen en daarbuiten. We brengen bestaande gegevens samen in een overzichtelijk artikel waarvan de verschillende onderdelen ook apart gelezen kunnen worden. De navigatiemogelijkheden (links) in de mailing en op de website ondersteunen deze doelstelling. ZOEM past in de strategie voor een betere ontsluiting van onderzoeksgegevens over gelijke kansen. De eerste ZOEM van de reeks gaat over holebi's en kwam uit in september 2007. ZOEM nummer twee heeft allochtone vrouwen als onderwerp, de derde ZOEM handelt over alleenstaand ouderschap en gender. In ZOEM 4 bestuderen we de verschillen tussen mannen en vrouwen met een zelfstandig beroep. Deze ZOEM nummer 5 focust op de sociaal-culturele integratie bij allochtonen.

Inleiding

Integratie wordt dikwijls gezien als voorwaarde voor aanvaarding binnen een samenleving. Het is een begrip dat vaak gebruikt wordt, maar waar veel onduidelijkheid over bestaat. Van Craen, Vancluysen en Ackaert (2007) onderscheiden op basis van Vermeulen & Penninx (1994) twee dimensies van integratie: structurele integratie en sociaal-culturele integratie. De structurele integratie omvat voornamelijk de posities die iemand inneemt in de maatschappij, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt of wat betreft het inkomen. De sociaal-culturele integratie, waar wij ons in deze ZOEM op focussen, omvat een viertal subdimensies: de taalbeheersing (en -gebruik), het sociaal kapitaal (sociale contacten en lidmaatschap van verenigingen), de identiteitsbeleving en de waardeoriëntaties (Van Craen ea, 2007).

Deze ZOEM handelt over de vier subdimensies van sociaal-culturele integratie. Hiervoor maken we gebruik van de onderzoeksgegevens van Van Craen, Vancluysen en Ackaert, die hun resultaten bundelden in het boek 'Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat.', uitgegeven bij Vanden Broele in 2007. Het onderzoek waarop dit boek gebaseerd is, bestond uit een kwalitatief en een kwantitatief luik. In eerste instantie werden er focusgroepsgesprekken gehouden met Limburgers van Turkse en Marokkaanse afkomst. Nadien volgde een survey-onderzoek (face-to-face interviews) bij 740 respondenten: 284 autochtonen, 191 Marokkaanse allochtonen en 265 Turkse allochtonen uit Genk en Houthalen-Helchteren.

We beginnen met een overzicht van het gebruik van het Nederlands door Turkse en Marokkaanse allochtonen: zowel bij spreken en schrijven als in het gebruik van visuele en schriftelijke media. In een tweede paragraaf bekijken we de sociale inbedding: de dagelijkse

sociale contacten, de vrienden, het verenigingsleven. Vervolgens gaan we dieper in op de beleving van de eigen identiteit: de etnische identiteit (Belg, Vlaming, Limburger, Turk, Marokkaan) en de religieuze identiteit. Tot slot van deze ZOEM halen we het debat over de waardebeleving aan: de emancipatie van de vrouw, het hoofddoekendebat en het aangaan van gemengde huwelijken.

1 Gebruik van het Nederlands

De kennis en het gebruik van de taal van de samenleving waarin men leeft, wordt gezien als een belangrijke voorwaarde voor integratie in die maatschappij. In deze paragraaf bespreken we twee aspecten van dit taalgebruik. Aan de ene kant gaan we na in hoeverre de allochtonen in het onderzoek van Van Craen ea zelf Nederlands spreken en schrijven in het dagelijkse leven. Daarna bekijken we in welke mate deze allochtonen gebruik maken van Nederlandstalige media en media uit hun land van herkomst.

1.1. Nederlands spreken en schrijven

In hun onderzoek gingen Van Craen ea (2007) na in hoeverre allochtonen met Turkse en Marokkaanse afkomst de Nederlandse taal gebruiken in gesprekken met hun kinderen, ouders, vrienden en burens. We kunnen in het algemeen stellen dat allochtonen van Turkse en Marokkaanse afkomst het minst vaak Nederlands spreken met hun eigen ouders: ongeveer 45% spreekt nooit Nederlands met de ouders. We zien wel een verschil tussen Marokkaanse en Turkse allochtonen: de eerste groep spreekt vaker Nederlands met de ouders dan de tweede groep. Ook voor de gesprekken met de kinderen, de vrienden en de burens zien we die verschillen naar voren komen: Marokkaanse allochtonen spreken vaker Nederlands met hun kinderen dan Turkse allochtonen en hetzelfde geldt voor gesprekken met vrienden en burens.

Het meest opvallende verschil zien we bij de gesprekken met de burens: bijna veertig procent van de Turkse allochtonen geeft aan nooit Nederlands te spreken met de burens, tegenover slechts achttien procent van de Marokkaanse allochtonen. De verklaring hiervoor is niet dat Turkse allochtonen meer Turkse burens hebben dan de Marokkaanse allochtonen Marokkaanse burens hebben. Het verschil kan vooral verklaard worden door het feit dat er in Turkije een gemeenschappelijke taal bestaat voor alle Turken; waardoor zij in het buitenland met andere Turken gemakkelijk Turks kunnen spreken. In Marokko is er echter geen gemeenschappelijke taal voor alle Marokkanen (El Aissati, 1993): zo spreken de Berbers een andere taal dan de Marokkanen uit de grote steden en kunnen ze elkaar dus niet aanspreken in een gemeenschappelijke taal. Daarom zouden Marokkanen die in het buitenland wonen, vaker dan Turkse allochtonen, zich bedienen van de plaatselijke taal in contacten met andere Marokkaanse allochtonen (Van Craen ea, 2007).

De groep waar de Marokkaanse allochtonen het vaakst Nederlands mee spreken, zijn hun vrienden: 55% geeft aan meestal tot altijd Nederlands te spreken met hun vrienden. De kinderen worden door 45% van de respondenten met Marokkaanse afkomst meestal tot altijd in het Nederlands toegesproken, de burens in 36% van de gevallen en bij de ouders is dit bij ongeveer 30% van de Marokkaanse allochtonen het geval. Bekijken we de groep Turkse allochtonen, dan zien we een beduidend kleiner gebruik van het Nederlands in het dagelijkse leven: 25% van hen gebruikt het Nederlands meestal tot altijd in gesprekken met vrienden,

17% in gesprekken met de kinderen, 15% als ze met hun ouders praten en 12% in een gesprek met de buren.

Tabel 1: Nederlands spreken met kinderen, ouders, vrienden en buren

	Kinderen			Ouders		
	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Altijd	4,5%	22,1%	11,0%	6,2%	21,6%	12,8%
Meestal	12,8%	23,4%	16,7%	8,9%	8,1%	8,6%
Regelmatig	22,6%	20,8%	21,9%	11,0%	5,4%	8,6%
Soms	45,9%	15,6%	34,8%	27,4%	22,5%	25,3%
Nooit	14,3%	18,2%	15,7%	46,6%	42,3%	44,7%
Totaal	133	77	210	146	111	257
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	P = .000			P = .005		

	Vrienden			Buren		
	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Altijd	6,6%	21,5%	12,9%	2,9%	15,4%	7,8%
Meestal	18,3%	33,9%	24,9%	9,2%	21,5%	14,0%
Regelmatig	21,6%	16,9%	19,6%	13,4%	18,1%	15,2%
Soms	36,5%	6,8%	23,9%	39,5%	26,2%	34,4%
Nooit	17,0%	20,9%	18,7%	34,9%	18,8%	28,7%
Totaal	241	177	418	238	149	387
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	P = .000			P = .000		

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 45

Ook wat betreft het gebruik van de Nederlandse taal bij het schrijven, zien we dezelfde verschillen opduiken. Bijna 22% van de Turkse allochtonen zegt nooit Nederlands te gebruiken bij het schrijven, tegenover ongeveer 17% van de Marokkaanse allochtonen. Bijna 60% van de Marokkaanse allochtonen zegt altijd in het Nederlands te schrijven, bij de Turkse allochtonen is dit slechts 17%.

Tabel 1: Gebruik Nederlands als men schrijft

	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Altijd	17,1%	58,9%	34,7%
Meestal	24,3%	9,4%	18,0%
Regelmatig	10,3%	5,7%	8,4%
Soms	26,6%	9,4%	19,3%
Nooit	21,7%	16,7%	19,6%
Totaal	263	192	455
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 44

Uit dit onderzoek bleek ook dat mannelijke (Turkse en Marokkaanse) allochtonen het Nederlands significant beter beheersen dan vrouwelijke allochtonen. Volgens Van Craen ea

(2007) heeft dit te maken met het verschil in opgebouwd sociaal kapitaal bij mannelijke en vrouwelijke allochtonen: door minder buitenshuis te werken en minder sociale contacten te hebben in de ontvangende samenleving dan de mannen, zouden vrouwelijke allochtonen het Nederlands minder goed beheersen dan mannelijke allochtonen. Ook in buitenlands onderzoek kwam dit eerder al naar voor. Zo blijkt uit onderzoek van Driessen (2004) dat bij de Marokkaanse en Turkse allochtonen in Nederland moeders het Nederlands minder goed beheersen dan vaders, wat te wijten zou zijn aan het feit dat vrouwen door huwelijksmigratie vaak later in het gastland aankomen dan mannen en door hun lagere opleidingsgraad. Vermoedelijk speelt ook de geïsoleerde positie van veel moslimvrouwen een rol (Van Craen ea, 2007). Ook Frans onderzoek bevestigt de verschillen naar geslacht (Simon, 1995): vrouwelijke allochtonen beheersen minder dan mannelijke allochtonen de taal van de meerderheidsgroep en dit verschil is het grootst bij de Turkse allochtonen.

1.2. Mediagebruik

In deze paragraaf gaan we na of er ook verschillen zijn in mediagebruik bij Turkse en Marokkaanse allochtonen: we bekijken de frequentie van het kijken naar en lezen van Nederlandstalige en Turkse of Marokkaanse televisiezenders en kranten. Het mediagebruik geeft aanwijzingen op de mate waarin iemand gericht is op het thuisland en het gastland en de mate waarin iemand zichzelf blootstelt aan de Nederlandse taal.

Tabel 3: Kijkfrequentie Nederlandstalige en Turkse/Marokkaanse TV-zender

	Nederlandstalige televisiezender			Turkse/Marokkaanse televisiezender		
	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Nooit	9,6%	8,9%	9,3%	2,7%	20,1%	10,0%
Heel af en toe eens	20,8%	18,8%	20,0%	9,5%	29,1%	17,7%
Ongeveer één keer per week	4,2%	1,6%	3,1%	1,9%	5,3%	3,3%
Meerdere keren per week	17,3%	12,6%	15,3%	10,7%	13,2%	11,8%
Elke dag	48,1%	58,1%	52,3%	75,2%	32,3%	57,2%
Totaal	260 100,0%	191 100,0%	451 100,0%	262 100,0%	189 100,0%	451 100,0%
	NS			P = .000		

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 47

In tabel 3 kunnen we zien dat een meerderheid van de allochtone respondenten ongeveer elke dag naar een Nederlandstalige televisiezender kijken. Ongeveer 48% van de Turkse allochtonen kijkt elke dag naar een Nederlandstalige televisiezender, tegenover 58% van de Marokkaanse allochtonen. Dit verschil blijkt niet significant te zijn. Minder dan 10% van beide groepen kijkt nooit naar een Nederlandstalige televisiezender. De verschillen zijn groter als we de frequentie van het kijken naar een Turkse of een Marokkaanse televisiezender onderzoeken. Ongeveer 20% van de Marokkaanse allochtonen zegt nooit naar een

Marokkaanse televisiezender te kijken, 29% doet dit af en toe eens. Een derde van de Marokkaanse allochtonen zegt elke dag naar een dergelijke zender te kijken. Turkse allochtonen kijken vaker naar Turkse televisiezenders: 75% zegt elke dag te kijken, nog geen 3% kijkt nooit. Hier speelt waarschijnlijk wel mee dat het aanbod aan Turkse zenders die te bekijken zijn in Vlaanderen groter is dan het aantal Marokkaanse zenders (die overwegend in het Arabisch uitzenden, want niet voor iedere Marokkaan verstaanbaar is) (Van Craen ea, 2007).

Tabel 4: Frequentie Nederlandstalige en Turkse/Marokkaanse krant lezen

	Nederlandstalige krant			Turkse/Marokkaanse krant		
	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Nooit	24,1%	29,6%	26,4%	29,5%	89,5%	54,9%
Heel af en toe eens	34,9%	37,6%	36,0%	40,2%	9,4%	27,2%
Ongeveer één keer per week	12,6%	5,8%	9,8%	8,8%	1,0%	5,5%
Meerdere keren per week	16,5%	11,1%	14,2%	8,4%	0,0%	4,9%
Elke dag dat krant verschijnt	11,9%	15,9%	13,6%	13,0%	0,0%	7,5%
Totaal	261 100,0%	189 100,0%	450 100,0%	261 100,0%	191 100,0%	452 100,0%
	P = .037			P = .000		

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 48

Onze laatste indicator waarmee we in deze ZOEM het taalgebruik van Turkse en Marokkaanse allochtonen meten, is de frequentie waarmee men een Nederlandstalige of een Turkse of Marokkaanse krant leest. Meteen valt op dat de overgrote meerderheid van de Marokkaanse allochtonen (bijna 90%) nooit een Marokkaanse krant leest. Geen enkele respondent van Marokkaanse afkomst leest meerdere keren per week een Marokkaanse krant. Turkse allochtonen lezen vaker een Turkse krant: 13% zegt ze elke dag dat ze verschijnt te lezen; ongeveer 30% leest minstens een keer per week een Turkse krant. Deze grote verschillen zijn uiteraard te wijten aan het aanbod van Turkse en Marokkaanse kranten in ons land. Persdistributeur AMP zou in ons land tien Turkse kranten verspreiden, maar geen enkele Marokkaanse krant (Van Craen ea, 2007). Kijken we naar het lezen van Nederlandstalige kranten, dan zien we een diffuus beeld: Meer Marokkaanse dan Turkse allochtonen (respectievelijk 16% en 12%) lezen elke dag een Nederlandstalige krant, maar er zijn ook meer Marokkaanse (30%) dan Turkse (24%) allochtonen die zeggen nooit een Nederlandstalige krant te lezen.

1.3. Besluit

Uit bovenstaande resultaten bleek duidelijk dat Turkse allochtonen meer gericht zijn op hun eigen taal dan Marokkaanse allochtonen: ze spreken minder vaak Nederlands met vrienden,

kinderen, buren en ouders; ze schrijven minder vaak in het Nederlands; ze kijken vaker naar televisiezenders in hun eigen taal en lezen ook vaker een krant in hun eigen taal. Ondanks deze verschillen zien we toch dat er weinig verschil is in de frequentie waarin ze gebruik maken van Nederlandstalige media. We droegen enkele verklaringen aan voor de sterkere gerichtheid van Turkse allochtonen op het gebruik van hun eigen taal in het dagelijks leven en in het mediagebruik: zowel de aanwezigheid van een gemeenschappelijke taal voor alle Turken als het aanbod van Turkse media in België maakt dat er voor Turkse allochtonen minder dan voor Marokkaanse allochtonen de noodzaak is om het Nederlands te gebruiken. Vrouwelijke allochtonen zouden ook minder dan mannelijke allochtonen de Nederlandse taal beheersen en gebruiken, wat verklaard kan worden door de kortere verblijfsduur van deze vrouwen in het gastland (wat zeker geldt voor de vrouwen die via huwelijksmigratie naar België zijn gekomen), hun lagere activiteitsgraad op de arbeidsmarkt en voor een deel van de moslimvrouwen het grotere isolement waarin zij leven dan de moslimmannen.

We zien de taalkennis en het taalgebruik als een van de pijlers van de sociaal-culturele integratie. Uit het onderzoek van Van Craen ea bleek dat allochtonen die vaak gebruik maken van Nederlandstalige media, taalvaardiger zijn en het Nederlands ook vaak gebruiken in het dagelijkse leven, wat een positieve invloed heeft op hun sociaal-culturele integratie in Vlaanderen.

2 Sociaal netwerk: vrienden, verenigingen, buren, familie in thuisland

De tweede pijler van de sociaal-culturele integratie die we in deze ZOEM bespreken, is het sociaal netwerk. Een sociaal netwerk uitbouwen kan de integratie in een samenleving bevorderen, maar kan ook omgekeerd werken. Indien immers het sociaal netwerk niet verder reikt dan andere allochtonen uit het thuisland en er onderling enkel de taal van het thuisland gebruikt wordt, kan dit de integratie in de samenleving tegengaan. In een eerste paragraaf bespreken we de dagelijkse sociale contacten met mensen uit de buurt en de contacten met familie in het thuisland. De tweede paragraaf focust op vrienden en vriendinnen. Tot slot gaan we dieper in op de participatie aan het verenigingsleven.

2.1. Sociale contacten

Een manier om te weten te komen in welke mate iemand geïntegreerd is in een samenleving, is na te gaan in hoeverre er contacten zijn met de autochtone bevolking. In hun onderzoek vroegen Van Craen ea (2007) hun respondenten of ze meer contacten hadden met autochtone Vlamingen of meer met hun allochtone medeburgers (Marokkaanse allochtonen bij de mensen van Marokkaanse afkomst en Turkse allochtonen bij de mensen van Turkse afkomst).

Uit tabel 5 blijken opnieuw de verschillen tussen de groepen. De meeste autochtone Vlamingen (75%) hebben meer contact met autochtone Vlamingen dan met (Turkse of Marokkaanse) allochtonen. De meeste Marokkaanse allochtonen (52%) zeggen evenveel contact te hebben met allochtonen en autochtonen. De grootste groep van de Turkse allochtonen (50%) zegt het meest contact te hebben met andere Turkse allochtonen. Net als bij de bespreking van het taalgebruik, zien we ook hier een grotere gerichtheid van de Turkse allochtonen op hun eigen gemeenschap dan bij de Marokkaanse allochtonen.

Tabel 5: Contact in het dagelijks leven

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Meer contact met allochtonen dan met autochtone Vlamingen ¹	2,9%	49,8%	31,9%	27,4%
Evenveel contact met allochtonen als met autochtone Vlamingen	22,5%	35,4%	51,6%	34,7%
Meer contact met autochtone Vlamingen dan met allochtonen	74,5%	14,8%	16,5%	37,9%
Totaal P = .000	275 100,0%	263 100,0%	188 100,0%	726 100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 69

Als de vraag naar sociale contacten met allochtonen en autochtonen meer in detail wordt gesteld, krijgen we een meer genuanceerd beeld. De twee volgende tabellen geven dit weer. Over de twee tabellen heen kunnen we zien dat Marokkaanse allochtonen minder sociale contacten hebben dan Turkse allochtonen. 52% van de Marokkaanse allochtonen doet meerdere keren per week tot elke dag een babbeltje met Vlaamse mensen uit de buurt tegenover 60% van de Turkse allochtonen. Ongeveer 62% van de Marokkaanse allochtonen praat meerdere keren per week tot dagelijks met andere Marokkaanse allochtonen uit de buurt; van de Turkse allochtonen maakt 76% meerdere keren per week tot dagelijks een praatje met Turkse allochtonen uit de buurt. Als we deze twee resultaten met elkaar vergelijken, zien we dat Turkse allochtonen meer sociale contacten opgeven dan Marokkaanse allochtonen. Beide groepen praten vaker met hun allochtone medeburgers dan met Vlaamse autochtonen, maar het verschil is kleiner bij de Marokkaanse allochtonen dan bij de Turkse.

Tabel 6: Frequentie babbeltje doen met Vlaamse mensen uit de buurt

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Elke dag	30,3%	28,2%	24,7%	28,1%
Meerdere keren per week	35,7%	32,1%	29,0%	32,7%
Ongeveer één keer per week	20,2%	20,6%	12,9%	18,5%
Ongeveer één keer per maand	6,1%	4,6%	9,1%	6,3%
Enkele keren per jaar	5,8%	6,1%	9,1%	6,8%
Nooit	1,4%	7,3%	13,4%	6,6%
Geen Vlaamse mensen in mijn buurt	0,4%	1,1%	1,6%	1,0%
Totaal P = .000	277 100,0%	262 100,0%	186 100,0%	725 100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 83

¹ De vraag werd voor elke etnisch-culturele groep als volgt gespecificeerd:
 Allochtonen = mensen van Turkse afkomst voor de Turkse allochtonen
 Allochtonen = mensen van Marokkaanse afkomst voor de Marokkaanse allochtonen
 Allochtonen = mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst voor de autochtonen

Tabel 7: Frequentie babbeltje doen met allochtonen uit de buurt²

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Elke dag	12,0%	48,7%	34,2%	31,0%
Meerdere keren per week	14,2%	27,4%	27,7%	22,4%
Ongeveer één keer per week	13,5%	13,3%	12,0%	13,0%
Ongeveer één keer per maand	10,5%	1,9%	3,8%	5,7%
Enkele keren per jaar	16,7%	2,7%	6,0%	8,9%
Nooit	23,6%	3,4%	9,2%	12,6%
Geen allochtonen in mijn buurt	9,5%	2,7%	7,1%	6,4%
Totaal	275	263	184	722
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 84

Het geslacht blijkt geen significante invloed uit te oefenen op de frequentie van de sociale contacten met autochtonen (Van Craen ea, 2007): mannelijke en vrouwelijke allochtonen hebben evenveel contact met autochtonen. Vooral de kennis van het Nederlands blijkt een invloed te hebben op de frequentie van de contacten met autochtone Vlamingen (Van Craen ea, 2007).

Tot slot van het eerste deel van deze paragraaf over sociale contacten, bespreken we de contacten via telefoon of internet met de familie in het thuisland. Bijna de helft (44%) van de Turkse allochtonen zegt minstens 1 keer per week contact te hebben met hun familie in het thuisland, tegenover iets minder dan een derde (32%) van de Marokkaanse allochtonen. Opvallend is dat 23% van de Marokkaanse allochtonen zegt dat ze nooit contact hebben met hun familie in het Marokko. Slechts 7% van de Turkse allochtonen heeft nooit contact met hun familie in Turkije. Ook uit deze cijfers blijkt opnieuw de sterkere gerichtheid van de Turkse allochtonen op hun eigen gemeenschap, in dit geval hun eigen familie, in vergelijking met de Marokkaanse allochtonen.

Tabel 8: Frequentie contact met familie in Turkije of Marokko (telefoon of internet)

	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Bijna elke dag	7,6%	4,4%	6,3%
Zeker één keer per week	35,9%	27,5%	32,4%
Ongeveer één keer per maand	34,4%	27,5%	31,5%
Enkele keren per jaar	14,9%	17,6%	16,0%
Nooit	7,3%	23,1%	13,7%
Totaal	262	182	444
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 87

² Met mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst voor de autochtonen, met mensen van Turkse afkomst voor de Turkse allochtonen en met mensen van Marokkaanse afkomst voor Marokkaanse allochtonen.

2.2. Vrienden en vriendinnen

Diepgaander dan de losse contacten tussen mensen, zijn vriendschapsbanden die worden uitgebouwd. Naast familie is de vriendenkring voor de meeste mensen het netwerk waar ze steun of hulp kunnen krijgen en waar ze hun vrije tijd en hun waarden en normen mee delen. Zeker voor mensen waarvan de familie duizenden kilometers ver woont, is de vriendenkring erg belangrijk.

In de tabellen hieronder wordt weergegeven hoeveel Vlaamse en hoeveel allochtone vrienden en vriendinnen de respondenten hebben. Opnieuw werd het begrip 'allochtoon' aangepast aan de context. Als men aan een Marokkaanse allochtoon vroeg hoeveel allochtone vrienden hij of zij had, dan bedoelde men daarmee vrienden met een Marokkaanse afkomst. Bij de respondenten met een Turkse afkomst, sloeg het begrip allochtoon op de vrienden met een Turkse afkomst. Gevraagd naar de allochtone vrienden van een autochtone Vlaming, doelde men op zowel Marokkaanse als Turkse allochtonen.

Tabel 9: Aantal Vlaamse vrienden en vriendinnen

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Geen	2,2%	19,8%	14,1%	11,6%
1-2	8,7%	11,5%	11,4%	10,4%
3-5	18,8%	12,6%	14,6%	15,5%
6-10	19,5%	10,3%	12,4%	14,4%
Meer dan 10	50,9%	45,8%	47,6%	48,2%
Totaal	277	262	185	724
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 70

Tabel 10: Aantal allochtone vrienden en vriendinnen³

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Geen	43,6%	3,8%	2,1%	18,6%
1-2	17,1%	3,8%	10,0%	10,5%
3-5	17,1%	11,5%	14,7%	14,5%
6-10	8,9%	9,5%	11,1%	9,7%
Meer dan 10	13,2%	71,4%	62,1%	46,7%
Totaal	280	262	190	732
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 71

Algemeen gesteld hebben de autochtonen het grootste aantal autochtone vrienden en vriendinnen. Turkse allochtonen zeggen iets minder autochtone vrienden en vriendinnen te hebben dan Marokkaanse allochtonen, maar het verschil blijkt niet significant te zijn. 98% van de autochtonen heeft minstens 1 autochtone vriend of vriendin, bij de Marokkaanse allochtonen is dit 86% en bij de Turkse allochtonen 80%. Van de autochtone respondenten in dit onderzoek heeft 56% minstens 1 (Marokkaanse of Turkse) allochtone vriend of vriendin.

³ Van Turkse of Marokkaanse afkomst voor de autochtonen, van Turkse afkomst voor de Turkse allochtonen en van Marokkaanse afkomst voor de Marokkaanse allochtonen.

Als we kijken naar het aantal vrienden en vriendinnen binnen de eigen (etnisch-culturele) gemeenschap, dan zien we dat de Turkse allochtonen het meest aantal vrienden hebben binnen hun eigen gemeenschap, de Marokkaanse allochtonen iets minder en de Vlamingen het minst. Ongeveer 51% van de Vlamingen zegt meer dan tien autochtone vrienden te hebben, van de Marokkaanse allochtonen heeft 62% meer dan tien Marokkaans allochtone vrienden en van de Turkse allochtonen heeft 71% meer dan tien Turks allochtone vrienden. Hoewel we dus al veel aanwijzingen kregen dat de Turkse allochtonen zich sterk op hun eigen gemeenschap richten, wil dit niet zeggen dat zij zich daardoor niet richten op de gemeenschap in het gastland. We kregen ook al aanwijzingen dat de Turkse allochtonen ook in de autochtone gemeenschap veel contacten en vrienden hebben, wat een indicator is voor de sociaal-culturele integratie.

Mannelijke allochtonen blijken een grotere autochtone vriendenkring te hebben dan vrouwelijke allochtonen (Van Craen, 1997). De auteurs opperen dat dit misschien te maken heeft met het feit dat mannen in het algemeen meer deelnemen aan het openbaar leven. Bijvoorbeeld op het vlak van arbeidsparticipatie zien we inderdaad een veel grotere deelname van mannelijke autochtonen dan vrouwelijke autochtonen.

2.3. Participatie aan het verenigingsleven

Een laatste onderdeel van het sociaal netwerk dat we hier behandelen is de participatie aan het verenigingsleven. We kregen al aanwijzingen dat Turkse allochtonen er meer sociale contacten en vrienden op na houden dan Marokkaanse allochtonen en we vragen ons af of die verschillen ook tot uiting komen in het verenigingsleven. In de tabellen hieronder geven we het aantal verenigingen weer waarvan autochtonen, Marokkaanse allochtonen en Turkse allochtonen lid zijn. We beginnen met na te gaan in hoeverre de respondenten lid zijn van een vereniging waarvan ten minste de helft van de leden een andere dan de eigen etnisch-culturele afkomst heeft. Concreet werd aan de Vlamingen gevraagd of ze lid zijn van een vereniging met minstens de helft leden van Turkse of Marokkaanse afkomst. Aan Turkse en Marokkaanse allochtonen werd gevraagd of ze lid zijn van een vereniging waarvan minstens de helft van de leden autochtone Vlamingen zijn. Daarna bekijken we het lidmaatschap van een vereniging met voornamelijk leden van de eigen (etnisch-culturele) gemeenschap.

In dit onderzoek bleek 50% van de autochtonen lid te zijn van een vereniging. Bij de Marokkaanse allochtonen is dit 26% en bij de Turkse allochtonen 25%. Enkel aan deze mensen werd gevraagd in welke mate het een vereniging betreft met leden van de eigen gemeenschap of met leden met een andere etnisch-culturele achtergrond. Daaruit blijkt dat 12% van de autochtone Vlamingen in dit onderzoek in Houthalen-Helchteren en Genk die lid zijn van een vereniging, lid is van minstens één vereniging met vooral leden van Turkse en Marokkaanse afkomst. Als we kijken naar de mate waarin Turkse en Marokkaanse allochtonen lid zijn van een vereniging met autochtone Vlamingen, dan zien we dat dit het geval is voor 31% van de Turkse allochtonen die lid zijn van een vereniging en voor 61% van de Marokkaanse allochtonen die lid zijn van een vereniging. Turkse allochtonen participeren dus minder dan Marokkaanse allochtonen in verenigingen met voornamelijk autochtonen als leden. Bekijken we tabel 12, dan zien we een omgekeerde relatie: van de mensen die lid zijn van een vereniging, is 86% van de Turkse allochtonen lid van een vereniging met voornamelijk Turkse allochtonen, terwijl 47% van de Marokkaanse allochtonen lid is van een vereniging met voornamelijk allochtone leden van Marokkaanse afkomst. Ongeveer 78% van

de autochtonen die lid zijn van een vereniging participeert in een vereniging die voornamelijk autochtone leden heeft.

Tabel 11: Lidmaatschap vereniging(en) met minstens de helft leden van een andere etnisch-culturele afkomst⁴

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Geen	88,0%	68,8%	38,8%	73,2%
Eén	10,5%	25,0%	44,9%	21,1%
Twee of meer	1,5%	6,3%	16,3%	5,6%
Totaal	133	64	49	246
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 80

Tabel 12: Lidmaatschap vereniging(en) van de eigen gemeenschap

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Geen	22,4%	14,3%	53,1%	26,4%
Eén	46,3%	63,5%	32,7%	48,0%
Twee of meer	31,3%	22,2%	14,3%	25,7%
Totaal	134	63	49	246
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 80

Ook uit deze onderzoeksgegevens blijkt dat Turkse allochtonen zich meer dan Marokkaanse allochtonen richten op hun eigen gemeenschap. Het verschil tussen de percentages voor het lidmaatschap van beide soorten verenigingen bedraagt bij Marokkaanse allochtonen 14%pt, terwijl bij de Turkse allochtonen het verschil oploopt tot 55%pt. Het grootste verschil tussen beide groepen is dat de Marokkaanse allochtonen meer participeren aan verenigingen met voornamelijk autochtone leden en Turkse allochtonen veel meer participeren aan verenigingen met voornamelijk mensen van hun eigen gemeenschap.

Er blijkt een rechtstreeks effect te zijn van geslacht op het al dan niet participeren aan verenigingen met autochtone leden. Bijna drie vierde van de allochtonen die lid zijn van een dergelijke vereniging zijn mannen. Deze cijfers worden bevestigd door buitenlands onderzoek in Duitsland en Frankrijk, waar eveneens mannelijke allochtonen vaker participeren aan het verenigingsleven dan vrouwelijke allochtonen (Van Craen ea, 2007). Zo blijkt uit Frans onderzoek (Tribalat, 1995) dat bij alle etnisch-culturele groepen mannen vaker participeren dan vrouwen. Het verschil zou het grootst zijn bij Turkse allochtonen (mannen 22% en vrouwen 5%) en Marokkaanse mannen (15%) zouden het minst participeren aan het verenigingsleven.

In totaal blijkt in het onderzoek van Van Craen ea slechts 16% van de Marokkaanse allochtonen en 8% van de Turkse allochtonen lid te zijn van een vereniging met voornamelijk autochtone leden. Dit lage cijfer zou te wijten zijn aan het gebrek aan taalkennis of kennis van de structuren, een lage opleiding en het gevoel gediscrimineerd of uitgesloten te worden.

⁴ Autochtone Vlamingen voor de Turkse en Marokkaanse allochtonen, Turkse of Marokkaanse allochtonen voor de autochtonen.

Allochtonen die wel lid zijn van een autochtone vereniging blijken hoger opgeleid te zijn, een betere kennis (en gebruik) te hebben van het Nederlands en vaker geconfronteerd te worden met discriminatie dan niet-leden (Van Craen ea, 2007).

2.4. Besluit

Uit alle hierboven gepresenteerde onderzoeksgegevens blijken duidelijke verschillen tussen Marokkaanse en Turkse allochtonen. Turkse allochtonen hebben duidelijk veel meer sociale contacten binnen hun eigen gemeenschap dan met autochtone Vlamingen. Marokkaanse allochtonen verdelen hun contacten meer over hun eigen gemeenschap en de autochtone bevolking. Turkse allochtonen hebben ook meer contacten met hun familieleden in het thuisland, zeggen meer vrienden te hebben en participeren vaker aan het verenigingsleven dan Marokkaanse allochtonen, al doen ze ook dit vooral binnen hun eigen gemeenschap.

Zoals ook al duidelijk naar voor kwam in de paragraaf over de taalbeheersing, kunnen we concluderen dat Turkse allochtonen in vergelijking met Marokkaanse allochtonen meer gericht zijn op hun eigen (in dit geval Turkse) gemeenschap, zowel wat betreft het uitbouwen van een vriendenkring, de keuze voor een vereniging als de dagelijkse sociale contacten. Toch betekent dit niet dat ze weinig contacten hebben met de autochtone gemeenschap: ze hebben ook wel autochtone vrienden en contacten en nemen ook deel aan autochtone verenigingen, maar minder dan aan allochtone verenigingen.

Een verklaring voor deze verschillen is misschien te vinden in het door de geschiedenis heen sterk ontwikkeld nationaal bewustzijn en nationale trots bij de Turken (Van Craen ea, 2007), wat bij Marokkanen in het algemeen minder sterk terug te vinden is, onder andere door het ontbreken van een gemeenschappelijke taal en de verschillende periodes van kolonisering in Marokko. Een andere verklaring vinden we in de verschillen in de manier waarop de migratie naar België plaatsvond. Uit Turkije werden vaak grote delen van een gemeenschap uit hetzelfde dorp of stadje overgeplaatst naar dezelfde streek in België, waardoor de sociale structuren konden blijven bestaan (Van Craen ea, 2007). Bij de Marokkanen was de migratie meer een individuele aangelegenheid. Het hoeft daarom niet te verwonderen dat Turkse allochtonen meer aan hun eigen gemeenschap blijven vasthouden dan Marokkaanse allochtonen en hun sociaal leven zich voor een groot deel binnen die gemeenschap plaatsvindt.

3 Identiteit: etnische en religieuze identiteit

In deze paragraaf onderzoeken we de identiteit van de autochtonen en allochtonen. Identiteit is een belangrijk aspect dat deel uitmaakt van ons integratieconcept. De manier waarop de eigen identiteit wordt beleefd, kan integratiebevorderend of integratieremmend werken. Er bestaan vele vormen van identiteit. In dit artikel beperken we ons tot de etnische en religieuze identiteit. "*De etnische identiteit omvat [...] zowel het besef van lidmaatschap van een etnisch-culturele groep als een evaluatief en/of affectief element dat een zeker gevoel van verbondenheid met die groep benadrukt.*" Van Craen ea, 2007

De religieuze identiteit omvat de mate van identificatie en verbondenheid van een individu met een bepaalde religie.

In het onderzoek van Van Craen ea (2007) werd aan de respondenten gevraagd of ze zich heel sterk, sterk, een beetje, nauwelijks of helemaal geen Belg, Vlaming en Limburger voelen. Tabel 13 toont ons de antwoorden op die vraag. Aan de allochtone respondenten werd ook gevraagd in welke mate ze zich Marokkaan (voor de Marokkaanse allochtonen) of Turk (voor de Turkse allochtonen) voelen (tabel 14).

Tabel 13: Belgische, Vlaamse en Limburgse identiteit

Belg	Etnisch-culturele gemeenschap			
	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Heel sterk	24,4%	3,2%	6,5%	12,4%
Sterk	41,7%	19,1%	33,0%	31,6%
Een beetje	27,2%	40,6%	30,3%	32,7%
Nauwelijks	5,3%	10,0%	9,7%	8,1%
Helemaal niet	1,4%	27,1%	20,5%	15,3%
Totaal	283	251	185	719
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Vlaming	Etnisch-culturele gemeenschap			
	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Heel sterk	20,9%	2,8%	5,4%	10,6%
Sterk	44,0%	14,9%	24,2%	28,8%
Een beetje	27,0%	31,9%	36,6%	31,1%
Nauwelijks	5,0%	10,5%	9,1%	8,0%
Helemaal niet	3,2%	39,9%	24,7%	21,5%
Totaal	282	248	186	716
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Limburger	Etnisch-culturele gemeenschap			
	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Heel sterk	34,8%	14,7%	16,6%	23,0%
Sterk	44,7%	39,7%	34,8%	40,4%
Een beetje	16,3%	27,0%	29,4%	23,4%
Nauwelijks	2,8%	5,6%	5,3%	4,4%
Helemaal niet	1,4%	13,1%	13,9%	8,7%
Totaal	282	252	187	721
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 156

Uit de resultaten blijkt dat twee derde van de autochtone respondenten zich sterk tot heel sterk Belg voelt; bij de Turkse allochtonen is dit 22% en bij de Marokkaanse allochtonen 40%. Ongeveer 7% van de autochtonen voelt zich niet tot nauwelijks Belg, tegenover 37% van de Turkse allochtonen en 30% van de Marokkaanse allochtonen. Ook hier zien we dus opnieuw dat Turkse allochtonen zich minder verbonden voelen met het Belg-zijn dan de Marokkaanse allochtonen. De Vlaamse identiteit scoort bij de drie groepen slechter dan de Belgische identiteit, maar hetzelfde patroon komt naar boven. Meer Marokkaanse allochtonen (30%) dan Turkse allochtonen (18%) voelen zich sterk tot heel sterk Vlaming. Gevraagd naar de beleving van de Limburgse identiteit, zien we plots een stijging van het aantal respondenten

met een sterke tot heel sterke betrokkenheid. Zo zegt 80% van de autochtone respondenten zich sterk tot heel sterk Limburger te voelen, evenals 54% van de Turkse allochtonen en 51% van de Marokkaanse allochtonen. Het Limburggevoel is er dus niet alleen voor de autochtone Limburgers, ook de allochtone Limburgers delen in groten getale dezelfde Limburgse identiteit. Naast het Limburggevoel, dat in Vlaanderen vaak speciale aandacht geniet, zoeken Van Craen ea (2007) de verklaring voor de populariteit van de Limburgse identiteit bij de Limburgse allochtonen in het feit dat het makkelijker is zich te identificeren met een kleine groep die nabij staat dan met een grotere groep die op grotere afstand staat en de afwezigheid van politieke symboliek rond deze regionale identiteit.

Toch blijft de overgrote meerderheid van de Marokkaanse en Turkse allochtonen vasthouden aan zijn of haar allochtone identiteit. Ongeveer 90% van de Turkse allochtonen voelt zich sterk tot heel sterk Turks; 91% van de Marokkaanse allochtonen voelt zich sterk tot heel sterk Marokkaans. Minder dan 1% van de Turkse allochtonen voelt zich helemaal niet Turks; bij de Marokkaanse allochtonen was er geen enkele respondent die zich helemaal niet Marokkaans voelde. Er zijn geen significante verschillen tussen de Marokkaanse en Turkse allochtonen wat betreft de sterkte van hun Marokkaanse en Turkse identiteit.

Tabel 14: Marokkaanse/Turkse identiteit

Marokkaan/Turk	Etnisch-culturele gemeenschap		
	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Heel sterk	51,6%	51,3%	51,5%
Sterk	38,8%	39,2%	38,9%
Een beetje	7,8%	9,0%	8,3%
Nauwelijks	1,6%	0,5%	1,1%
Helemaal niet	0,4%	0,0%	0,2%
Totaal	258	189	447
NS	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 157

De auteurs gingen op zoek naar een verklaring voor de verschillen tussen de allochtone respondenten inzake hun Belgische identiteit (Van Craen ea, 2007). Daaruit bleek dat vooral de kennis van de Nederlandse taal, het hebben van autochtone vrienden en een beperkt contact met de familie in het land van herkomst belangrijk zijn voor het gevoel een Belg te zijn. Hoe beter het Nederlands beheerst wordt en hoe vaker men het gebruikt, hoe meer kans men heeft als allochtoon om zich Belg te voelen. Hoe meer autochtone vrienden men er op na houdt, hoe groter het Belggevoel bij allochtonen. En hoe meer men contacten onderhoudt met de familie in het land van herkomst, hoe kleiner de kans dat men zich als allochtoon in België Belg voelt.

Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd in welke mate zij zich christen (autochtonen) of moslim (allochtonen) voelen. Het valt meteen op dat de religieuze identiteit bij autochtonen niet zo belangrijk is: slechts 25% van de autochtone respondenten voelt zich sterk tot heel sterk christen. Van de Turkse allochtonen voelt 89% zich sterk tot heel sterk moslim en bij de Marokkaanse allochtonen is dit 88%. Minder dan 5% van de allochtonen voelt zich nauwelijks of helemaal niet moslim. Bij de autochtonen komt deze zwakke (tot afwezige) religieuze identiteit voor bij 28% van de respondenten.

Tabel 15: Religieuze identiteit

Christen Moslim	Etnisch-culturele gemeenschap			
	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Heel sterk	4,3%	44,0%	46,3%	29,3%
Sterk	20,8%	45,1%	42,0%	34,9%
Een beetje	47,0%	7,8%	7,4%	22,8%
Nauwelijks	10,4%	2,7%	2,1%	5,5%
Helemaal niet	17,6%	0,4%	2,1%	7,5%
Totaal	279	257	188	724
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 171

Als we de twee voorgaande tabellen vergelijken, dan zien we dat zowel de religieuze als de etnische (Marokkaanse of Turkse) identiteit sterk aanwezig zijn bij de beide groepen allochtonen. Uit dit onderzoek blijkt dat Marokkaanse allochtonen zich iets meer Marokkaan dan moslim voelen, de Turkse allochtonen voelen zich evenveel Turk als moslim. In tegenstelling tot wat buitenlands onderzoek van Phalet, van Lotringen & Entzinger (2000) uitwijst, kunnen we hier niet concluderen dat voor allochtonen de religieuze identiteit belangrijker is dan de (allochtone) etnische identiteit. De onderzoekers vonden ook geen effect van geslacht op de sterkte van de etnische en religieuze identiteit.

We kunnen besluiten dat slechts een minderheid van de Turkse en Marokkaanse allochtonen zich sterk identificeert met de Belgische en Vlaamse identiteit, hoewel blijkt dat Marokkaanse allochtonen zich er meer mee identificeren dan de Turkse allochtonen. De Limburgse identiteit heeft bij beide groepen meer succes. De eigen etnische (Turkse of Marokkaanse) identiteit blijkt toch nog het sterkst door te wegen en is bij de allochtone respondenten van dit onderzoek nog altijd minstens even belangrijk als hun religieuze identiteit.

4 Opvattingen over de emancipatie van de vrouw, de hoofddoek en gemengde huwelijken

We bespraken in deze ZOEM drie belangrijke aspecten van de sociaal-culturele integratie: talenkennis & taalgebruik, sociaal netwerk en etnische & religieuze identiteit. In deze laatste paragraaf gaan we na in welke mate Turkse en Marokkaanse allochtonen dezelfde opvattingen delen met autochtone Vlamingen of met andere woorden in welke mate de autochtonen in dit onderzoek zich kunnen vinden in de waarden en normen binnen de Vlaamse samenleving. We richten ons op drie thema's: de emancipatie van de vrouw, het hoofddoekendebat en het aangaan van gemengde huwelijken.

4.1. Emancipatie van de vrouw

Sinds de laatste emancipatiegolven in West-Europa gaat er veel aandacht naar gelijke rechten voor en gelijke behandeling van mannen en vrouwen. In de volksmond klinkt het vaak dat de vrouwen van allochtonen onderdrukt worden door hun mannelijke familieleden en dat bij allochtonen de mannen en de vrouwen niet dezelfde rechten hebben. Om na te gaan in

hoeverre de emancipatie van de vrouw doorgedrongen is in de opvattingen van allochtonen, legden de onderzoekers hun respondenten een aantal stellingen voor (Van Craen ea, 2007):

- Voor een meisje is het niet zo belangrijk als voor een jongen om een goede schoolopleiding te krijgen.
- Vrouwen hebben het recht om hun eigen mening te verdedigen.
- Meisjes moeten strenger worden opgevoed dan jongens.
- De man moet voor het inkomen zorgen en de vrouw voor het huishouden en de kinderen.
- Vrouwen moeten ook kunnen gaan werken.
- Mannen moeten evenveel in het huishouden doen als vrouwen.

De respondenten konden per stelling kiezen tussen de volgende antwoordcategorieën: 'helemaal eens', 'eerder eens', 'noch eens noch oneens', 'eerder oneens' of 'helemaal oneens'. Met al de items werd een schaal gemaakt die de houding ten aanzien van de emancipatie van de vrouw meet en loopt van 1 (moderne man/vrouwrollen) tot 7 (traditionele man/vrouwrollen).

Tabel 16: Houding t.a.v. de emancipatie van de vrouw

		Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Moderne man-vrouwrollen	1	48,2%	18,4%	27,6%	32,2%
	2	28,1%	24,2%	30,5%	27,3%
	3	13,1%	27,3%	16,7%	19,2%
	4	10,2%	28,9%	24,1%	20,5%
	5	0,0%	1,2%	0,6%	0,6%
	6	0,4%	0,0%	0,6%	0,3%
Traditionele man-vrouwrollen	7	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
		274	256	174	704
P = .000		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 120

Uit de verdeling van de respondenten op de schaal blijkt dat de meerderheid vrij moderne man/vrouwrollen voor ogen houdt. Toch zien we verschillen tussen de groepen onderling: autochtonen hebben het vaakst moderne opvattingen en de Marokkaanse allochtonen hebben vaker moderne opvattingen over de emancipatie van de vrouw dan de Turkse allochtonen. Opvallend weinig respondenten (ongeveer 1% bij de Turkse en Marokkaanse allochtonen) scoren meer dan 4 op de schaal, wat betekent dat bijna niemand blijf gaf van eerder traditionele opvattingen over man/vrouwrollen. Dat er een duidelijk verschil is tussen wat mensen zeggen en wat mensen doen, kunnen we bijvoorbeeld zien aan de tewerkstellingscijfers. Die geven aan dat bij de (Turkse en Marokkaanse) allochtonen vrouwen beduidend minder buitenshuis werken dan autochtone vrouwen (Van Craen ea, 2007). Deze cijfers geven ook aan dat vrouwelijke Marokkaanse allochtonen vaker betaald werk doen dan vrouwelijke Turkse allochtonen.

Er zijn ook verschillen binnen de groepen (Van Craen ea, 2007). Autochtone vrouwen hebben modernere opvattingen dan autochtone mannen over de emancipatie van de vrouw. Daarnaast zien we dat respondenten die buitenshuis werken er vaker moderne opvattingen op na houden dan de anderen. Ook bij de allochtone bevolking vinden we deze verschillen terug: vrouwelijke allochtonen hebben een meer moderne houding ten aanzien van de emancipatie

van de vrouw dan allochtone mannen. En hoe hoger geschoold, hoe modernere de opvattingen. Deze bevindingen worden bevestigd in buitenlands onderzoek: vrouwelijke allochtonen hebben modernere opvattingen over de emancipatie van de vrouw dan mannelijke allochtonen (Phalet, van Lotringen en Entzinger, 2000; Dagevos en Schellingerhout, 2003).

4.2. Houding ten opzichte van de hoofddoek

Een ander heet hangijzer is de opvatting over het dragen van een hoofddoek in het openbare leven. In dit onderzoek werd aan de respondenten de vraag voorgelegd of zij vinden dat een werkgever het dragen van de hoofddoek mag verbieden tijdens het werk. Ook peilden de onderzoekers naar de mening over het dragen van een hoofddoek op school.

Tabel 17: “Werkgevers mogen het dragen van een hoofddoek tijdens het werk verbieden”

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Helemaal eens	49,3%	8,4%	3,3%	22,9%
Eerder eens	22,3%	10,4%	6,6%	14,0%
Noch eens noch oneens	13,5%	13,3%	13,7%	13,5%
Eerder oneens	8,4%	23,7%	12,6%	14,9%
Helemaal oneens	6,6%	44,2%	63,9%	34,7%
Totaal	274	249	183	706
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 129

Bij de autochtonen is 72% het eerder tot helemaal eens met de stelling dat een werkgever het dragen van de hoofddoek tijdens het werk mag verbieden, tegenover 19% van de Turkse allochtonen en 10% van de Marokkaanse allochtonen. Een overgrote meerderheid van 64% van de Marokkaanse allochtonen is het hier helemaal niet mee eens. Ook bijna de helft van de Turkse allochtonen vindt het helemaal niet kunnen dat een werkgever dit mag beslissen. Er gaapt dus een grote kloof tussen de opvattingen van de autochtonen en allochtonen over de hoofddoek. De verschillen tussen Turkse en Marokkaanse allochtonen zijn wellicht te verklaren door het feit dat Turkije zelf een lekenstaat is, waar godsdienst en staat duidelijk gescheiden zijn. In Marokko is dit minder duidelijk het geval.

Hetzelfde patroon keert terug bij de vraag naar het toelaten van het dragen van een hoofddoek op school. Meer dan twee derde van de Marokkaanse allochtonen vindt dat dit absoluut toegelaten moet zijn, tegenover 57% van de Turkse allochtonen en een minderheid van 8% van de autochtonen. Ongeveer de helft van de autochtonen vindt dat het dragen van een hoofddoek op school helemaal uit den boze is. De resultaten geven aan dat wat dit thema betreft de meningen van autochtonen en allochtonen lijnrecht tegenover elkaar staan.

Opvallend bij de allochtonen is ook dat vrouwen meer nog dan mannen vinden dat het dragen van een hoofddoek op school moet toegelaten zijn en dat een werkgever dit niet zou mogen verbieden. Bij autochtonen zien we geen verschil tussen mannen en vrouwen.

Tabel 18: “Op school moet het toegelaten zijn om een hoofddoek te dragen”

	Autochtonen	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Totaal
Helemaal eens	7,9%	56,8%	67,2%	40,3%
Eerder eens	10,4%	21,6%	15,0%	15,5%
Noch eens noch oneens	11,2%	8,8%	13,9%	11,0%
Eerder oneens	19,1%	8,0%	1,1%	10,6%
Helemaal oneens	51,4%	4,8%	2,8%	22,6%
Totaal	278	250	180	708
P = .000	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 129

4.3. Gemengde huwelijken

De laatste opvatting die we hier bekijken, is de mening over het aangaan van gemengde huwelijken, of met andere woorden een huwelijk tussen een moslim en een niet-moslim. Er werden hierover twee soorten vragen gesteld: aan de autochtonen werd gevraagd of zij vinden dat Vlaamse jongeren mogen trouwen met een partner die moslim is en aan de allochtone respondenten vroeg men of zij vinden dat moslimjongeren mogen trouwen met een partner die geen moslim is. We geven de antwoorden weer in tabel 19 en tabel 20.

Ongeveer de helft van de autochtonen is het er helemaal mee eens dat Vlamingen mogen trouwen met een partner die moslim is. Slechts 13% van de Vlamingen is het daar eerder tot helemaal niet mee eens. Ook als we enkel kijken naar de autochtonen die zichzelf katholiek noemen, zien we dat bijna de helft het helemaal eens is met het afsluiten van gemengde huwelijken en ongeveer 15% (eerder tot helemaal) vindt dat het niet zou mogen.

Tabel 19: “Vlaamse jongeren mogen trouwen met een partner die moslim is”

	Alle autochtonen	Katholieke autochtonen
Helemaal eens	50,7%	45,7%
Eerder eens	23,9%	22,8%
Noch eens noch oneens	12,9%	16,3%
Eerder oneens	7,4%	8,2%
Helemaal oneens	5,1%	7,1%
Totaal	272	184
	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 130

Bij de allochtone respondenten zien we een grotere terughoudendheid ten opzichte van gemengde huwelijken. Slechts een kwart van de Turkse allochtonen en bijna een derde van de Marokkaanse allochtonen zijn het er helemaal mee eens dat moslimjongeren mogen trouwen met een partner die geen moslim is. Bijna een derde van de Turkse en Marokkaanse allochtonen is het daar eerder tot helemaal mee oneens.

Tabel 20: “Moslimjongeren mogen trouwen met een partner die geen moslim is”

	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen
Helemaal eens	25,1%	30,6%
Eerder eens	28,7%	13,9%
Noch eens noch oneens	15,0%	23,1%
Eerder oneens	12,6%	11,0%
Helemaal oneens	18,6%	21,4%
Totaal	247	173
P = .004	100,0%	100,0%

Bron: Van Craen, Vancluysen en Ackaert, 2007, blz 130

Ook bij het thema van gemengde huwelijken zien we dus een duidelijk verschil tussen de opvattingen van de autochtone Vlamingen en de Turkse en Marokkaanse allochtonen. De Vlamingen staan veel meer open voor de vrije keuze voor een gemengd huwelijk dan allochtonen. Dezelfde verschillen tussen de geslachten als bij het hoofddoekentema, komen ook hier naar voren. Bij de allochtonen zijn vrouwen meer dan mannen geneigd om gemengde huwelijken af te keuren. Bij de autochtonen is er geen verschil tussen mannen en vrouwen.

4.4. Besluit

We vroegen ons af in welke mate de autochtone Vlamingen en de Turkse en Marokkaanse allochtonen in dit onderzoek dezelfde waarden en opvattingen delen over de thema's vrouwenemancipatie, het dragen van een hoofddoek en gemengde huwelijken. Het is vrij duidelijk dat er een grote afstand bestaat tussen de opinies van de autochtonen enerzijds en de Turkse en Marokkaanse allochtonen anderzijds. Autochtonen staan meer open voor de emancipatie van de vrouw dan allochtonen, vinden minder vaak dat een hoofddoek als religieus symbool op het werk en op school toegelaten moet zijn en zijn minder tegenstander van gemengde huwelijken. Voorts wezen de onderzoeksresultaten ook op verschillen tussen Turkse en Marokkaanse allochtonen. Marokkaanse allochtonen hebben vaker moderne opvattingen over de emancipatie van de vrouw dan Turkse allochtonen, zijn iets minder tegenstander van een gemengd huwelijk, maar houden anderzijds sterker vast aan de mogelijkheid om een hoofddoek te kunnen dragen (op school en op het werk).

In het kader van de sociaal-culturele integratie lijkt het aangewezen dat allochtonen en autochtonen niet lijnrecht tegenover elkaar staan in hun houdingen en opvattingen. Een opvatting die afwijkt van de opvatting van de meerderheid kan uiteraard de integratie bemoeilijken en dit van beide kanten. Enerzijds zullen autochtonen met een sterke opinie niet snel geneigd zijn om autochtonen met een andere opinie over deze thema's te verwelkomen. Maar anderzijds is het ook zo dat allochtonen die hun houding ten opzichte van deze thema's belangrijk vinden, weinig zin hebben om deel uit te maken van een samenleving die op cruciale punten van mening verschilt.

5 Conclusies

Deze ZOEM handelde over vier subdimensies van sociaal-culturele integratie bij allochtonen: de taalbeheersing en (-gebruik), het sociaal kapitaal (sociale contacten en lidmaatschap van

verenigingen), de identiteitsbeleving en de waardeoriëntaties. We maakten hiervoor gebruik van de onderzoeksgegevens van Van Craen, Vancluysen en Ackaert (2007), gepubliceerd in het boek 'Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat'. In deze bijdrage focusten we op een aantal bevindingen van het kwantitatieve luik van het onderzoek, een face-to-face survey bij 740 inwoners van Genk en Houthalen-Helchteren: 284 autochtonen, 191 Marokkaanse allochtonen en 265 Turkse allochtonen.

We begonnen met een overzicht van het gebruik van het Nederlands bij Turkse en Marokkaanse allochtonen, een belangrijke voorwaarde voor integratie in de samenleving. Uit de resultaten bleek dat Turkse allochtonen meer gericht zijn op de eigen taal dan Marokkaanse allochtonen. Ze spreken minder vaak Nederlands met vrienden, kinderen, burens en ouders; schrijven minder vaak in het Nederlands; kijken vaker naar de eigen televisiezenders en lezen vaker een krant in de eigen taal. Zowel de aanwezigheid van een gemeenschappelijke Turkse taal als het uitgebreide aanbod van Turkse media in België kunnen de verschillen tussen Turkse en Marokkaanse allochtonen verklaren. Voorts bleek ook dat mannelijke (Turkse en Marokkaanse) allochtonen het Nederlands beter beheersen en meer gebruiken dan vrouwelijke allochtonen, een verschil dat onder meer kan verklaard worden door een kortere verblijfsduur en een lagere activiteitsgraad.

De tweede pijler van sociaal-culturele integratie die aan bod kwam, was het sociaal netwerk. Ook voor deze dimensie bleken duidelijke verschillen te bestaan tussen Marokkaanse en Turkse allochtonen. Turkse allochtonen zijn, in vergelijking met Marokkaanse allochtonen, meer gericht op hun eigen gemeenschap, zowel qua samenstelling van de vriendenkring, de keuze voor een vereniging als de dagelijkse sociale contacten. Marokkaanse allochtonen verdelen daarentegen hun contacten meer over hun eigen gemeenschap en de autochtone bevolking. Toch betekent dit niet dat Turkse allochtonen zich terugplooiën op de eigen groep. Ze hebben eveneens autochtone vrienden en contacten en participeren ook (maar minder) in het autochtone verenigingsleven. Een verklaring voor de verschillen tussen Turkse en Marokkaanse allochtonen is te vinden in een sterk ontwikkeld nationaal bewustzijn bij de Turken en een verschil in migratieverloop tussen beide groepen.

De etnische en religieuze identiteitsbeleving van autochtonen en allochtonen kwam aan bod in paragraaf drie. Qua etnische identiteitsbeleving bespraken we in hoeverre autochtonen en allochtonen zich Belg, Vlaming en Limburger voelen en in welke mate allochtonen zich identificeren als Marokkaan of Turk. Wat betreft de religieuze identiteitsbeleving zoomden we in op de identificatie als christen/moslim. Uit de resultaten van Van Craen ea (2007) kwam naar voren dat slechts een minderheid van de Turkse en Marokkaanse allochtonen zich sterk identificeert met de Belgische en Vlaamse identiteit. Marokkaanse allochtonen identificeren zich er wel meer mee dan Turkse allochtonen. De Limburgse identiteit heeft bij beide groepen een grotere aantrekkingskracht, maar de eigen (Turkse of Marokkaanse) identiteit blijkt het grootste 'wij-gevoel' te genereren. Deze is minstens even belangrijk als de religieuze identiteit.

Tot slot vroegen we ons in deze ZOEM af in hoeverre autochtone Vlamingen en Turkse en Marokkaanse allochtonen dezelfde waarden en opvattingen delen over de thema's vrouwenemancipatie, het dragen van een hoofddoek en gemengde huwelijken. De bevindingen van de survey tonen een grote afstand tussen de opinies van autochtonen en allochtonen. Allochtonen staan minder open voor de emancipatie van de vrouw dan autochtonen, vinden vaker dat een hoofddoek als religieus symbool op het werk en op school

toegelaten moet zijn en zijn meer tegenstander van gemengde huwelijken. Tussen de allochtone groepen zijn er ook verschillen. Zo hebben Marokkaanse allochtonen vaker moderne opvattingen over de emancipatie van de vrouw dan Turkse allochtonen, zijn ze iets minder tegenstander van een gemengd huwelijk, maar bepleiten ze wel vuriger de mogelijkheid om een hoofddoek te kunnen dragen tijdens het werk of op school.

Bibliografie

Dagevos, J. & Schellingerhout, R. (2003). Sociaal-culturele integratie: contacten, cultuur en oriëntatie op de eigen groep. In Dagevos, J., Gijsberts, M. & van Praag, C. (red.). *Rapportage minderheden 2003. Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den Haag: SCP, pp. 317-362.

Driessen, G. (2004). De taalsituatie van Caribische en Mediterrane immigranten. Ontwikkelingen in taalvaardigheid en taalkeuzes in Antilliaanse, Surinaamse, Turkse en Marokkaanse gezinnen gedurende de periode 1995-2003. In: *Migrantenstudies* 20(2), pp. 74-93.

El Aissati, A. (1993). Berber in Morocco and Algeria: revival or decay? In: *AILA Review (Association Internationale de Linguistique Appliquée)*, 10, pp. 88-109.

Phalet, K., van Lotringen, C. & Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht: Universiteit Utrecht - European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.

Simon, P. (1995). Pratiques linguistiques et connaissance du français. In: Tribalat, M., *Enquête Mobilité Géographique et Insertion Sociale. Rapport Final*. Paris: Institut National d'Etudes Démographiques, pp. 456-484.

Tribalat, M. (1995). Sociabilité. In: *Enquête Mobilité Géographique et Insertion Sociale. Rapport Final*. Paris: Institut National d'Etudes Démographiques, pp. 419-442.

Van Craen, M., Vancluysen, K. & Ackaert, J. (2007). *Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat*. Brugge: Vanden Broele.

Vermeulen, C. & Penninx M. (1994). *Het democratisch ongeduld: de emancipatie en integratie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*. Amsterdam: Het Spinhuis.